

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 17 MEI 2018

Bijlagen: 5

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr W.M. Lubbers

BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143814

lubbersw@noord-holland.nl

1 | 7

Verzenddatum

17 MEI 2018

Kenmerk

1068342/1068363

Uw kenmerk

Betreft: Programma Natuurinclusieve Landbouw

Geachte leden,

Met deze brief informeren wij u dat ons college op 15 mei jl. heeft besloten om een *programma Natuurinclusieve landbouw* te starten. Dit programma wordt in deze brief nader toegelicht en wordt gefinancierd met de middelen die door uw Staten beschikbaar zijn gesteld via de 2^e Begrotingswijziging 2018, gebaseerd op motie 110. Daarnaast stellen wij aan uw Staten voor om motie M40-2017 ten aanzien van de 'pilot Natuurinclusieve Landbouw', als afgedaan te beschouwen. Deze motie is door uw Staten aangenomen op 10 juli 2017. Met de start van het programma Natuurinclusieve landbouw wordt aan motie M40-2017 invulling en uitvoering gegeven.

Wat is Natuurinclusieve landbouw?

De huidige agrarische bedrijfsvoering is over het algemeen gericht op concurrentie op de wereldmarkt. Een markt, waarin prijzen met name bepaald worden door een beperkt aantal inkoopcombinaties. Veelal vertaalt zich dat in een hoge productie per hectare, met een maximale kostenefficiëntie. De keerzijde van deze aanpak leidt echter in toenemende mate tot maatschappelijke discussie, omdat het milieu, de natuur, de bodem, de omgeving en de agrarische ondernemer zelf, erdoor onder druk komen te staan. Zowel de overheid, die met wet- en regelgeving de negatieve effecten wil tegengaan, als de agrarische sector en marktpartijen zijn er steeds meer van doordrongen dat er op een andere manier geproduceerd en geconsumeerd dient te worden om toekomstbestendig bezig te zijn. Er is behoefte aan nieuwe denkrichtingen en werkwijzen die bijdragen aan een gezonde omgeving voor het milieu, de bodem, de natuur en voor de agrarische ondernemer zelf. Natuurinclusieve landbouw is één van de richtingen die kan hieraan bijdragen.

Ons college is van mening dat alle landbouw per definitie *duurzaam* moet zijn. Duurzame landbouw wordt daarom als bouwsteen benoemd

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

in ons economische strategische beleidskader 2016 – 2019. Daarbij hanteren wij de volgende definitie:

"In de duurzame landbouw willen we geen activiteiten ondernemen die het leven van onze kinderen en kleinkinderen problematisch maken. Daarbij valt bijvoorbeeld te denken aan uitputting van energie- en grondstofbronnen, aantasting van milieu, natuur, landschap en klimaat en vernietiging van vruchtbare land- en tuinbouwgronden."

Natuurinclusieve landbouw is een weg om de landbouw ook ecologisch robuuster te maken, met aandacht voor een veilige en hoogwaardige voedselproductie met minder milieudruk, meer aandacht voor de kwaliteit van het landschap, water en verbetering van de biodiversiteit. In de concept-Omgevingsvisie wordt aangegeven dat natuurinclusieve landbouw een belangrijke bijdrage kan leveren aan de biodiversiteit. Dat kan overigens alleen met aandacht voor het businessmodel van het boerenbedrijf. Voor de invulling van het begrip 'natuurinclusieve landbouw' sluiten wij aan bij de brief van de voormalig staatssecretaris van Economische Zaken aan de Tweede Kamer (d.d. 10 juli 2017, kamerstuk 33576, bijgevoegd als bijlage), waarin wordt verwezen naar het rapport 'Maatregelen Natuurinclusieve Landbouw' van het Louis Bolk Instituut (tevens bijgevoegd als bijlage):

"Natuurinclusieve landbouw is een ecologisch houdbare vorm van voedselproductie. Het maakt gebruik van wat de natuur op, om en onder het bedrijf te bieden heeft (het 'natuurlijk kapitaal'), versterkt de biodiversiteit op en rond het boerenland en belast de natuur zo min mogelijk. De uitdaging is om natuur en biodiversiteit op een rendabele wijze te integreren in de bedrijfsvoering en voor natuurinclusieve landbouw de samenwerking tussen ecologische en economische randvoorwaarden te zoeken en te benutten."

Natuurinclusieve landbouw kan in de bedrijfsvoering op verschillende manieren gestalte krijgen, afhankelijk van het type bedrijf, de kenmerken van de locatie van het bedrijf, de bodem, het omliggende landschap en de accenten die een ondernemer zelf wil leggen. Daarom is geen blauwdruk te geven van 'het Natuurinclusieve bedrijf'. Iedere ondernemer zal natuurinclusiviteit op zijn bedrijf op zijn eigen manier vormgeven, omdat de uitgangssituatie van een bedrijf - het natuurlijk systeem - op elke locatie uniek is."

Doel van het programma Natuurinclusieve landbouw

Ons streven is om de grondgebonden landbouw in Noord-Holland in 2030 zo veel mogelijk natuurinclusief te laten zijn. Dat wil zeggen dat de grondgebonden landbouw bijdraagt aan het behouden en versterken van biodiversiteit, bodemvruchtbaarheid en water in en om haar landbouwbedrijven. Op die manier draagt ook de landbouw bij aan de (provinciale) doelen van het natuur-, landbouw-, water- en milieubeleid. De

landbouw komt voor in vele schakeringen en de omstandigheden verschillen per gebied en per bedrijf. Daarom hanteren we vier niveaus van natuurinclusieve landbouw. Wij zijn ervan overtuigd dat elke agrarische ondernemer in staat gesteld moet worden om bij te dragen vanuit de kracht van zijn of haar eigen bedrijf. Om die reden willen we goede voorbeelden stimuleren en anderen uitdagen om een bijdrage te leveren door te leren van de goede voorbeelden. Dit doen wij door binnen het programma Natuurinclusieve landbouw te werken aan kennisdeling, innovatie en samenwerking. Daarbij is aandacht voor het opschalen van initiatieven van koplopers enerzijds en het meenemen van het peloton anderzijds, zowel bij boeren, ketenpartijen als consumenten. Dat vergt een inzet op het versterken van netwerken en samenwerkingsvormen en investeringen in onderwijs en innovatie.

Onderzoek kansen en behoefte Natuurinclusieve landbouw

Voortbordurend op de Kamerbrief en het rapport van het Louis Bolk Instituut heeft de Natuur- en Milieufederatie Noord-Holland een onderzoek gedaan naar de kansen voor een *Living Lab Natuurinclusieve landbouw* in Noord-Holland. De eindrapportage van dit onderzoek is bijgevoegd als bijlage. De Natuur- en Milieufederatie heeft een ronde langs de belangrijkste partijen uit het netwerk gedaan. Dat zijn de Noord-Hollandse terreinbeherende organisaties, de LTO, de agrarische collectieven, NLG Holland, de Greenports en verschillende individuele agrariërs. Daarbij is gevraagd wat natuurinclusieve landbouw hen te bieden heeft en wat zij daaraan willen bijdragen. In dit netwerk zijn zeven behoeften te onderscheiden:

1. Er is behoefte aan praktische kennis over te nemen natuurinclusieve maatregelen en de kosten en opbrengsten daarvan. Opbrengsten in termen van biodiversiteit, landbouwkundig en economisch rendement. En kosten in termen van de investeringen die nodig zijn om de maatregelen te nemen.
2. Er is behoefte aan het vergroten van de kennis van natuurinclusieve landbouw verderop in de keten, zoals de inkoop, retail en consument. En daaraan gekoppeld: de marktvraag naar producten uit de natuurinclusieve landbouw bij de tussenhandel, verwerkers en uiteindelijk bij de supermarkt. Kortom: hoe creëert de boer financiële meerwaarde met zijn natuurinclusieve producten?
3. Ook is er behoefte aan praktische hulp bij het oplossen van problemen waar boeren die natuurinclusief aan de slag willen of zijn, tegen- aan lopen. Te denken valt aan het afsluiten van goede pachtcontracten, vergunningverlening, (mest)wetgeving, het combineren van verschillende soorten landbouw op één natuurinclusief bedrijf of het inspelen op andere/nieuwe financieringsmogelijkheden.

4. Er is vraag naar het versterken van het organiserend vermogen op het gebied van natuurinclusieve landbouw. Het organiseren van workshops of studieclubs voor boeren, het opzetten van projecten en het verspreiden van praktische kennis kost tijd en geld. Tijd en geld die vaak slechts gedeeltelijk beschikbaar zijn in de samenwerking tussen agrariërs.

5. Daarnaast geven de agrariërs aan dat het belangrijk is aan te sluiten bij projecten van andere organisaties die actief zijn in het landelijk gebied; dat stimuleert en versterkt elkaar. Te denken valt aan bermbeheer (provincie en gemeenten) en bodem-water projecten (provincie en waterschap).

6. Ook is er bij agrariërs interesse hoe en in welke mate 'high tech' ingezet zou kunnen worden op meer natuurinclusieve landbouw. Tijdens de workshop 'Hightech meets nature' op de Bayer Forward Farm (een initiatief van de Natuur- en Milieufederatie Noord-Holland en Bayer) op 26 januari jl. bleek er vraag te zijn naar beter inzicht in hoe technologie ingezet kan worden voor meer biodiversiteit op het land.

7. Tot slot is er bij agrariërs die al (gedeeltelijk) natuurinclusief boeren een grote behoefte aan waardering voor hun activiteiten door consumenten en burgers. Dit, om ook een andere kant te laten zien naast de berichtgeving over de negatieve effecten van de traditionele landbouw op natuur, water en milieu.

De Natuur- en Milieufederatie stelt vervolgens vier vormen van natuurinclusieve landbouw voor, die in onderstaande tabel zijn weergegeven. Deze vier vormen kunnen binnen het programma Natuurinclusieve landbouw nader worden uitgewerkt.

Bedrijfsmodel	Focus bedrijfsmodel	Voorbeeld van uitvoering	Waar het vaak plaatsvindt
Natuur intensief	Natuurdoelen voorop	Zeer extensieve landbouw, bedrijf vormt geheel met landschap	In of naast het NNN (op grond van natuurbeheerders)
Natuur inclusief	Natuur en landbouw doelen versterken elkaar	Hectares langjarig ingericht en beheerd als natuurinclusief t.b.v. functionele biodiversiteit, extensieve teelt, veel wisselteelt, landschapselementen	Agrarische natuurverenigingen / pakketten
Natuur inclusief medium	Robuuste maatregelen op kleiner deel gangbare landbouwgrond	Bevorderen specifieke soorten, bijv. weidevogelbeheer, nestkasten, erfbeplanting, akkerlanden	Gangbare bedrijven, vaak met subsidiepakket
Natuur inclusief light	Incidentele (maar waardevolle) maatregelen op gangbare landbouwgrond	Akkeranden, nestkasten, landschapselementen	Gangbare bedrijven met belangstelling voor natuur

Werkwijze programma Natuurinclusieve landbouw

Voor de uitvoering van het programma Natuurinclusieve landbouw is in 2018 een programmabudget van € 750.000 beschikbaar.¹ We gaan de beschikbare middelen inzetten om de hierboven genoemde aanbevelingen uit het rapport van de Natuur- en Milieufederatie Noord-Holland, uit te voeren. Het programma gaat vanuit vier pijlers werken, die hierna worden toegelicht. Deze opzet is tot stand gekomen in samenwerking met het netwerk van relevante partijen dat ook betrokken is geweest bij het onderzoek van de Natuur- en Milieufederatie Noord-Holland.

Kennis

Om tegemoet te komen aan de aanbevelingen 1, 3 en 6 investeren we in kennis. De aanwezige praktijkkennis over de toepassing van ecologische principes in de agrarische bedrijfsvoering wordt nog te weinig verspreid. Dit kan versterkt worden door het stimuleren van praktijkgerichte cursussen voor boeren, die in studiekringen van elkaar leren met begeleiding van experts. Daarnaast kan worden ingezet op een verandering in het aanbod van het bestaande agrarische onderwijs.

Een voorbeeld van een kennisproject is Bodemcoaches, een project van het agrarisch collectief Water, Land en Dijken. Dit project is ontstaan tijdens een pitch op het Groen Kapitaal-congres in 2016 en mede met financiële ondersteuning van de provincie mogelijk gemaakt. Inmiddels is de eerste fase afgerond en zijn vijf bodemcoaches opgeleid. Ook zijn de eerste bodem-apk's bij boeren uitgevoerd. Bodemcoaches kijken dan samen met de agrariër naar de kwaliteit van de bodem en bepalen samen welke natuurlijke processen de bodem kunnen verbeteren. In de bijlage is het eindrapport te vinden en het werkboek dat de coaches tijdens hun werk gebruiken.

Netwerk

Om tegemoet te komen aan de aanbevelingen 4 en 5 willen we het netwerk faciliteren. Koplopers staan er vaak alleen voor en er vindt nog onvoldoende kennisdeling plaats over goede voorbeelden. Daarom wordt ingezet op het versterken van netwerken, zowel binnen bestaande structuren als LTO-Noord, Greenports, netwerken in het veenweidegebied, marktpartijen zoals CONO en Friesland Campina en nieuwe structuren. De partners van onze bestaande netwerken worden dus nadrukkelijk betrokken. Tegelijk wordt het toeval mogelijk gemaakt door met innovatieve trajecten in te zetten op ideeënuitswisseling in de keten, van consument via retail en verwerker naar de agrariër. Een belangrijke uitdaging is om non-gouvernementele organisaties en landbouwnetwerken meer te laten samenwerken, zodat er meer begrip ont-

¹ Bij de tweede begrotingswijziging was € 1 miljoen beschikbaar gesteld voor natuurinclusieve landbouw. Bij nadere uitwerking van het programma lijkt een bedrag van € 750.000 toereikend voor de jaren 2018 en 2019. Dit geeft ons college de mogelijkheid om de resterende € 250.000 beschikbaar te stellen voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers; een onderwerp dat wel genoemd was in motie 110, maar waarvoor nog geen budget beschikbaar was. Bij Zomernota 2018 zal dit formeel aan uw Staten voorgelegd worden.

staat voor elkaars belangen en opgaven. Een mooi voorbeeld daarvan is hoe Kipster in samenwerking met haar omgeving aan een nieuw markt-concept heeft gewerkt.

Keteninnovatie

Om tegemoet te komen aan de aanbevelingen 2 en 7 onderzoeken wij de mogelijkheden om keteninnovaties te stimuleren. Het gaat hier om nieuwe verdienmodellen, zoals korte ketens, maar ook om keteninnovatie bij grotere ketens voor export. Denk daarbij aan directere relaties tussen producent en consument, maar ook aan toegevoerde waarde via keurmerken en labels. De markt is op dit moment nog onvoldoende in staat om extra investeringen in tijd en geld van boeren in de natuur te waarderen in de prijs. Dat heeft te maken met kennis van marktpartijen, maar ook met waardering vanuit de consument die uiteindelijk bereid moet zijn om een meerprijs te betalen.

Gebiedstrajecten

Deels vanuit aanbeveling 3, maar ook vanuit onze wens om de biodiversiteit in het landelijk gebied te vergroten, willen wij natuurinclusieve landbouw stimuleren in gebiedstrajecten. Daarbij leggen we de verbinding met de achteruitgang van weidevogels en de problematiek van bodemdaling in het veenweidegebied. Het recent gestarte Programma bodemdaling veenweidegebieden zal nauw gekoppeld worden aan het Programma Natuurinclusieve landbouw. Er is namelijk veel synergie tussen de opgaven. Om een omslag in de agrarische bedrijfsvoering te realiseren, eentje die bijdraagt aan een omgeving die geschikt is voor weidevogels en geen bodemdaling veroorzaakt, zijn immers nieuwe verdienmodellen nodig. Praktijknetwerken van boeren en andere stakeholders waarin goede voorbeelden gedeeld en besproken worden kunnen daarbij helpen.

Ook is denkbaar dat binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN), natuurinclusieve landbouw een bijdrage kan leveren aan het realiseren van de natuurdoelen van het NNN. Omdat binnen het NNN de natuurfunctie van gronden voorop staat, zou dan van belang zijn dat natuurinclusieve landbouw zich van het bestaande agrarische natuurbeheer onderscheidt doordat het de natuurdoelen voorop stelt en de agrarische functie secundair is. Hier zijn goede voorbeelden van, zoals een groep erfpachters van Staatsbosbeheer die in de Eilandspolder actief zijn. Deze ervaringen worden betrokken bij de gesprekken tussen agrarische collectieven en terreinbeherende organisaties in het kader van het verkenningsjaar-Evers, dat nu loopt.

Besteding van middelen

Wij kiezen ervoor het programma te faseren. In fase 1, die start met de verzending van deze brief, maken we € 100.000 beschikbaar voor capaciteit om het programma verder vorm te geven. Deze fase eindigt in het najaar van 2018 met de oplevering van een gedetailleerd beste-

dingsvoorstel voor het restant van de huidige collegeperiode. Dit is fase 2. In deze fase worden projecten ondersteund en verdeeld over de vier pijlers. Overigens zien wij de opbrengst van de eerste twee fases van het programma ook als input die aan de rijksoverheid kan worden meegegeven voor de gesprekken die binnen de Europese Commissie plaatsvinden over het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, waarbij vergroening van de agrarische sector ook prominent op de agenda staat.

Wij gaan ervan uit u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd over de start van het programma Natuurinclusieve landbouw. Vanzelfsprekend zullen wij uw Staten blijven betrekken bij het vervolg. Ook willen wij u graag uitnodigen om actief deel te nemen door uw eigen inbreng van ideeën en voorbeelden. Eind 2018 organiseren wij een congres waar de stand van zaken wordt toegelicht, nieuwe ontwikkelingen worden gepresenteerd en alle betrokkenen zich kunnen presenteren. Ook uw Staten worden voor dit congres uitgenodigd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

J.W. Remkes